

שאל בפרשת אמור¹

שמואל א פרק כח

- (ג) וישמואל מת ויספדו לו כל ישראל ויקברוהו ברמה ובעירו ושאלו הסיר האבות ואת הידענים מהארץ:²
- (ד) ויקבצו פלשתים ויבאו ויחנו בשונם ויקבץ שאל את כל ישראל ויחנו בגלבוע:
- (ה) וירא שאל את מחנה פלשתים וירא ויחרד לבו מאד:
- (ו) וישאל שאל בה' ולא ענהו ה' גם בחלמות גם באורים גם בנביאים:
- (ז) ויאמר שאל לעבדו בקשו לי אשת בעלת אוב ואלכה אליה ואדרשה בה ויאמרו עבדו אליו הנה אשת בעלת אוב בעין דור:
- (ח) ויתחפש שאל וילבש בגדים אחרים וילך הוא ושני אנשים עמו ויבאו אל האשה לילה ויאמר קסמי נא לי באוב והעלי לי את אשר אמר אליך:
- (ט) ותאמר האשה אליו הנה אתה ידעת את אשר עשה שאל אשר הכרית את האבות ואת הידעני מן הארץ ולמה אתה מתנקש בנפשי להמיתני:
- (י) וישבע לה שאל בה' לאמר חי ה' אם יקרך עון בדבר הזה:
- (יא) ותאמר האשה את מי אעלה לך ויאמר את שמואל העלי לי:
- (יב) ותרא האשה את שמואל ותזעק בקול גדול ותאמר האשה אל שאל לאמר למה רמיתני ואתה שאל:
- (יג) ויאמר לה המלך אל תיראי כי מה ראית ותאמר האשה אל שאל אלהים ראיתי עלי מן הארץ:
- (יד) ויאמר לה מה תארו ותאמר איש זקן עלה והוא עטה מעיל וידע שאל כי שמואל הוא ויקד אפים ארצה וישתחו: ס
- (טו) ויאמר שמואל אל שאל למה הרגזתני להעלות אתי ויאמר שאל צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי ואלהים סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלמות ואקראה לך להודיעני מה אעשה: ס
- (טז) ויאמר שמואל ולמה תשאלי וה' סר מעליך ויהי ערך:
- (יז) ויעש ה' לו כאשר דבר בידי ויקרע ה' את הממלכה מיניך ויתנה לרעך לדוד:
- (יח) כאשר לא שמעת בקול ה' ולא עשית חרון אפו בעמלק על כן הדבר הזה עשה לך ה' היום הזה:
- (יט) ויתן ה' גם את ישראל עמך ביד פלשתים ומחר אתה ובניך עמי גם את מחנה ישראל יתן ה' ביד פלשתים:
- (כ) וימהר שאל ויפל מלא קומתו ארצה וירא מאד מדברי שמואל גם כח לא היה בו כי לא אכל לחם כל היום וכל הלילה:
- (כא) ותבוא האשה אל שאל ותרא כי נבהל מאד ותאמר אליו הנה שמעה שפחתך בקולך ואשים נפשי בכפי ואשמע את דבריך אשר דברת אלי:
- (כב) ועתה שמע נא גם אתה בקול שפחתך ואשמה לפניך פת לחם ואכול ויהי בך כח כי תלך בדרך:
- (כג) וימאן ויאמר לא אכל ויפרצו בו עבדיו וגם האשה וישמע לקלם ויקם מהארץ וישב אל המטה:
- (כד) ולאשה עגל מרבק בבית ותמהר ותזבחה ותקח קמח ותלש ותפיה מצות:
- (כה) ותגש לפני שאל ולפני עבדיו ויאכלו ויקמו וילכו בלילה ההוא:³

ויקרא רבה כו ז⁴

מה כתוב למעלה מן הענין? "ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני" (ויקרא כו ז).⁵ ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר: "ואיש" זה שאל, "אשה" זו אשת בעלת אוב. ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא: מה כתוב? "והיית רק

¹ כתיבתנו השוטפת לפי מהלך לוח השנה ופרשיות השבוע ממקדת אותנו, מטבע הדברים, יותר במדרשים על פסוקי התורה ופחות במדרשים על פרקים ופסוקים מנביאים וכתובים. אמנם דרך הדרשות על פסוקי התורה אנו מגיעים לעתים קרובות גם למדרשים על פסוקים מנביאים וכתובים המשמשים, בין השאר, פתיחתאות לדרשות על פסוקי התורה; וכן בחגים ובמועדים אנו "פורצים" לעולם אחר וגם בהפטרות אנו עוסקים לעתים, אך עיקר כתיבתנו טובת סביב פרשת השבוע. והנה נתגלגלה לנו השבת דרשה נדירה במדרש ויקרא רבה על פרק שלם בנביאים - שמואל א פרק כח. ובאשר לקשר עם פרשת השבוע, נשאיר לשואבי המים לנסות למצוא זאת בעצמם ואם לא, אזי עניין זה יובהר בהדרגה במהלך דברינו.

² פרק כח מתחיל שני פסוקים קודם: "ויהי בימים ההם ויקבצו פלשתים את מחניהם לצבא להלחם בישראל ויאמר איש אל דוד ידע תדע כי אתי תצא במחנה אתה ואנשיך: ויאמר דוד אל איש לכן אתה ידע עבדך ויאמר איש אל דוד לכן שמר לראשי אשימך כל הימים" שהוא מעניין המלחמה, אבל לא מעניין שאל ובעלת אוב והחלוקה לפרקים היא כידוע מאוחרת.

³ קריאת הפרק כולו במקרא נראית לנו, במקרה זה, חובה ממש ולפיכך הבאנו את הפרק במלואו. בכך קיימנו מנהג רבותינו שהיו קוראים ובקיאים במקרא כבסיס לעיסוקם במדרש. ראה "רבי היה פושט המקראות" במדרש זה עצמו להלן. אין זה מונע כמובן מחז"ל לדרוש אח"כ בניגוד לפשט המקרא, אבל את הפשט צריך לדעת, להחיל בו ולסיים בו. כפי מאמרם, בכל מקום בו הדרשה מוציאה את הפסוק ממשוטו, "אין מקרא יוצא מידי פשוטו" וכמו כן: "פשטה דקרא במאי כתיב?" ראה שבת סג ע"א, ערובין כג ע"ב, כתובות קה ע"ב, קידושין פ ע"ב ועוד הרבה במדרשים ובפרשני המקרא.

⁴ מקבילה למדרש זה נמצאת בתנחומא (הרגיל ובובר) בפרשתנו, סימן ב. ראה מדרש זה במלואו באחד משני מקורות אלה. ואנו התמקדנו במדרש ויקרא רבה והבאנו רק השוואות בולטות ומעניינות מהתנחומא.

למעלה ולא תהיה למטה" (דברים כח כג) - מוטב היה לו לשאול באורים ותומים של מעלך ולא באוב וידעוני של מטה. הוא ששאל אומר לעבדיו: "בקשו לי אשת בעלת אוב ואלכה אליה ואדרשה בה". אמר ריש לקיש: למה היה שאל דומה באותה שעה? למלך שנכנס למדינה וגזר ואמר: כל התרנגולים שיש כאן יישחטו. בלילה בקש לצאת לדרך. אמר: אין כאן תרנגול שיקרא? אמרו לו: לא אתה הוא שצוית שיישחטו? כך, אתמול: "ושאל הסיר את האובות ואת הידעונים מן הארץ" והיום: "בקשו לי אשת בעלת אוב!"⁶

"וַיִּתְחַפֵּשֶׁ שְׂאוּל" - בשי"ן כתוב, שיצא חופשי מן המלכות.⁷ "וילבש בגדים אחרים" - מאנין פגניקא.⁸ "וילך הוא ושני אנשים עמו" - זה אבנר ועמשא.⁹ א"ר אבהו: למדתך תורה דרך ארץ, שלא יהא אדם יוצא לדרך בפחות משנים. שאם יצא בפחות מ"שני אנשים עמו", סופו שהוא נעשה עבד עבדים. אמר ר' איבו: שני בני אדם נהגו בדרך ארץ, אברהם ושאל. באברהם מהו אומר? "וישכם אברהם בבקר ויקח את שני נעריו עמו".¹⁰ ומי היו? ישמעאל ואליעזר. בשאל מהו אומר? "וילך הוא ושני אנשים עמו". ומי היו? אבנר ועמשא.

"ויבאו אל האשה לילה" - וכי לילה היה? אלא מלמד שהייתה השעה אפילה להם כלילה. "ויאמר קסמי נא לי באוב... וישבע לה שאל בה' לאמור: חי ה' אם יקרך עון בדבר הזה" - אמר ריש לקיש: למה שאל דומה באותה שעה? לאישה שנתונה אצל אוהבה ונשבעת בחיי בעלה. כך, שאל שואל באוב וידעוני ואומר: "חי ה' אם יקרך עון בדבר הזה".¹¹

"ותאמר האשה את מי אעלה לך?" מאותם שאמרו "מי ה'?" או מאותם שאמרו "מי כמוכה באלים ה'?"¹² אמר לה: את שמואל, רבם של נביאים העלי לי. עשתה מה שעשתה ואמרה מה שאמרה - ועלה. כיון שראתו נתיראה, שנאמר: "ותרא האשה את שמואל ותזעק בקול גדול. ותאמר האישה... למה רימיתני ואתה שאל". וכי מנין היתה יודעת שהוא שאל? אלא אמרו: לא כשם שהוא עולה להדיוט, הוא עולה למלך. להדיוט עולה ראשו למטה ורגליו למעלה, למלך - רגליו למטה וראשו למעלה.¹³

⁵ ראה פסוק זה בשלמותו: "וְאִישׁ אֶל אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בָהֶם אֹב אוּ יִדְעֹנֵי מוֹת יוֹמְתוֹ בְּאָבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמִיָּה בָם". האם יש כאן רמז על סופו של שאל (ובעלת אוב)? ע"פ, כאן יש רמז ראשון לקשר לפרשת השבוע. אלא שהפסוק הזה הוא מסוף הפרשה שעברה - קדושים ואנו בפרשת אמור עסקינן.

⁶ אכן, בקורת קשה ונוקבת על שאל! אלא שביקורת זו לא מדויקת שהרי שאל מנסה קודם באורים ותומים ורק אחרי שה' לא עונה לו הוא פונה לבעלת אוב. ראה גם בפרק ל הסמוך שדוד שואל באפוד וה' כן עונה אותו. (דוד גם מביא שלל מעמלק ושלא כשאל איננו נזף בשל כך. על ההבדלים בין שאל לדוד כבר עמדו חז"ל במסכת יומא כב ע"ב: "אמר רב הונא: כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סיייעיה; שאל באחת - ועלתה לו, דוד בשתים - ולא עלתה לו". וזה נושא נכבד שצריך לדון בו בנפרד.) צריך כנראה לראות את לשון הדרשן "היה לו לשאל באורים ותומים" בהקשר רחב יותר. כדרישה לשאל באורים ותומים, היינו להתייעץ בכוחנים ודרכם בה', לאורך כל הזמן, לא רק ברגע מסוים כאשר צר לו והוא במצוקה. יש פה גם משחק מלים ברור: "היה לו לשאל" - מי זה שהיה צריך לשאל אם לא זה ששמו שאל. לשאל את מי? האם הוא "שאל לה" (שמואל א א כח)? או שאל לאוב וידעוני?

⁷ מבטאים ש"ן, אבל כותבים בש"ן ולא בסמ"ך. בעימות עם הפלשתים, בעמק האלה, שאל מבטיח למי שיכה את גלית: "ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל" (שמואל א יז כה) ואילו כאן שאל נעשה "חופשי מן המלכות". ובאיוב ג יט, בתיאור עולם האמת: "קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדניו". ולגבי שינוי האותיות סמ"ך ש"ן (שמאלית), ראה למשל בבא בתרא ט ע"א: "פרוש לרעב לחמך בשי"ן כתיב, פרוש והדר הב ליה". שצריך לבדוק (לפרש) למי נותנים צדקה. ועוד, באוצר המדרשים (אייזנשטיין): "כי שרית עם א-להים - שי"ן כתיב, מלמד ששניהם כמלאכי השרת. שיערה בשי"ן כתיב, מלמד שהיא מעמדת שערותיו של אדם". ויש עוד רבים כאלה.

⁸ בגדי הדיוטות - בגדי אזרח פשוט. Paganus - אזרח. לא ברור איך הגיע לכאן עמשא. המקום הראשון בו נזכר עמשא בתנ"ך הוא מרד אבשלום (שמואל ב פרק כ). יש אמנם ברית גורל בין אבנר ועמשא בכך ששניהם נהרגו ע"י יואב (ראה מלכים א ב לב), אך זו לא נראית סיבה מספקת. מנין לקח הדרשן את זה?
⁹ כאן מושווה אברהם עם שאל ובמקום אחר הוא מושווה עם בלעם, על כך ששניהם חבשו בעצמם את חמורם למרות שהיו להם מלווים. "אהבה מקלקלת את השורה" אצל אברהם ו"שנאה מקלקלת את השורה" אצל בלעם (בראשית רבה נה ח). שאל לא בא באהבה ולא בשנאה, אלא במצוקה. הוא לא מסתיר את מצוקתו ויחד אתה שומר על כבוד המלכות ו"נלחם עד הסוף" כפי שנראה בהמשך. וע"פ, ברור שהשוואה עם העקידה איננה רק במנהג דרך ארץ לצאת עם שני מלווים, אלא במות הבנים. יצחק, בנו של אברהם ניצל בסוף ואילו יונתן, אבינדב (יושוי?) ומלכישוע בני שאל נעקדו יחד עם אביהם. אמנם, היה זה במלחמה, במות דיבורים (ראה קינת דוד בתחילת ספר שמואל ב), אך כאן אומר הפסוק: "מחר אתה ובניך עמ" אשר נשמע כעקידה ומוות ידוע מראש.

¹¹ ריש לקיש שוב "סונט" בשאל אשר שואל באוב על התנהגותו הדו-פרצופית, אבל גם מציע כאן פירוש מעניין לפיו בדברים האלה שאל מרמז לבעלת אוב מי הוא ושאלין הוא באמת מאמין באוב, אלא עושה זאת פשוט מתוך ייאוש ומצוקה. כפי שהוא אומר בעצמו לשמואל: "צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי וא-להים סר מעלי ולא עניי עוד". גם דברי האישה בהמשך, מרמזים בכיוון זה.

¹² האם להעלות לך את פרעה, שאמר: "מי ה' אשר אשמע בקולו... לא ידעתי את ה'" (שמות ה ב), או את משה שאמר: "מי כמוכה באלים ה'?" נראה שפרעה נכנס כאן לא רק בגלל המילים: "מי ה'... לא ידעתי את ה'", אלא גם משום שמצרים היא ערש הכישוף והאמונה בכוחות זרים ("עשרה קבים כשפים ירדו לעולם, תשעה נטלה מצרים", קידושין מט ע"ב). שוב, אירוניה דקה אך נוקבת של המדרש, הרבה מעבר למקרא.

¹³ בילדותנו פתרו לנו את השאלה איך באמת העלתה בעלת אוב את שמואל, הלוא אין באוב ממש! והסבירו לנו שלכן זעקה האישה כי היא ידעה שבשקר מלאכתה והופתעה שזאת הפעם אכן עולה לה דמות. ולפי המדרש היא זעקה כי שמואל עלה ניצב וישר כמו שעולה למלך ולא הפוך כפי שעולה בדרך כלל. אז הדרא קושיה לדוכתיה, האם יש ממש במעשה האוב! ובכלל, מאימתי בקי המדרש באורחות אוב וידעוני! וראה גם שם (בקטע שהשמטנו): "שלושה דברים נאמרו במי שמעלה מת בזכורו: זה שמעלה - רואה ואינו

"ויאמר לה המלך: אל תיראי כי מה ראית? ותאמר האישה אל שאול: "אלהים ראיתי עולים מן הארץ" 14 - כיון ששמע "א-להים", נבעת. ויש אומרים: הרבה צדיקים עלו עמו באותה שעה. 15

"ויאמר שמואל אל שאול למה ה' רגזתני להעלות אותי" - רבי היה פושט המקראות וכשהיה מגיע לפסוקים אלה היה בוכה. 16 אמר לו: לא היה לך להרגיז בוראך אלא בי? עשיתני עבודת כוכבים! אין אתה יודע שכשם שנפרעים מן העובד כך נפרעים מן הנעבד? 17 ולא עוד, אלא שהייתי סבור שהוא יום הדין והעליתי למשה עמי... והרי דברים קל וחומר: מה שמואל, רבם של נביאים, שכתוב בו: "וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לה" (שמואל א ג כ) ע"י שהיה סבור שהוא יום הדין נתיירא, אנו על אחת כמה וכמה. 18

"ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי וא-להים סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלמות" - אמר ר' יצחק ברבי חייא: "לב יודע מרת נפשו" (משלי יד י), למה לא אמר לו "גם באורים גם בתומים"? שאילו אמר לו "באורים ותומים" היה לו לומר: אתה הוא שגרמת על עצמך. לא אתה הוא שהכית נוב עיר הכהנים? 19

"ואקרא לך להודיעני מה אעשה" ויאמר שמואל: ולמה תשאלני וה' סר מעליך ויהי ערךך". אמר לו: הרי הוא אצל שונאך, הרי הוא אצל חברך. 20 "ויעש ה' לו כאשר דבר בידי ויקרע ה' את הממלכה מידך ויתנה לרעך לדוד" אמר לו: כשהיית אצלי היית אומר לי: "ונתנה לרעך הטוב ממך" ועכשיו אתה אומר לי: "לרעך לדוד"? אמר לו: כשהייתי אצלך הייתי בעולם השקר והייתי מתירא ממך שלא תהרגני, הייתי אומר לך דברים של שקר. עכשיו

שומע קולו. זה שצריך לו - שומע קולו ואינו רואה. זה שאינו צריך לו - לא שומע ולא רואה. כך, האשה ראתה אותו ולא שמעה קולו. שאול שמע קולו ולא ראהו. אבנר ועמשא לא רואין אותו ולא שומעין אותו. "ראה רד"ק בפירושו כאן (פסוק כד) שדן באריכות בנושא זה ומסכם שלוש שיטות: שיטת רס"ג ורב האי גאון כפי שהבאנו לעיל שמאת ה' הייתה זאת שהפעם עלה לה שמואל בניגוד לרמאות בעלי אוב הרגילה ולכן נבהלה. שיטת חז"ל (המדרש) שהאישה אכן החיתה את שמואל ויש ממש בכשפים. ושיטת הגאון שמואל בן חפני (שהרד"ק מצטרף אליה) שהכל היה אחיזת עיניים, תמיד וגם הפעם, והאישה פשוט "תחמנה" את שאול. ראה שם דבריו, כולל הקשיים בשיטתו וכן דחיתו את דברי חז"ל במילים: "לא יקובלו הדברים במקום שיש להם מכחישים מן השכל".

¹⁴ "אלהים" כאן הוא ודאי לשון חול, הן משום שבעלת אוב היא שאומרת זאת והן משום שבסופו של דבר היא העלתה בני אדם: שמואל ואחרים כדלהלן. ראה גם דברי יעקב לעשו: "כי על כן ראיתי פניך פגאת פני אלהים ותתצנני" (בראשית לג י). אבל הבעתה של האישה ושל שאול מרמזת שהמראה כאן היה נגשג ונורא כאילו ראו את השכינה ממש.

¹⁵ עלו עמו - עם שמואל. כאן "הרבה צדיקים" ובמקבילה בתנחומא מוזכר רק משה: "אלהים ראו את השכינה ממש. היי? משה ושמואל, כששמע שאול כן נתיירא שקרא אחד ועמדו שנים". וכך גם בפיסקה הבאה במדרש שלנו: "ונתיירא [שמואל] והעלה למשה עמו". על הצירוף של משה ושמואל יש דרשות הרבה. ראה ירמיהו טו א: "ויאמר ה' אלי: אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה". ומדרש תנחומא פרשת צו סימן יג: "לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, ולשמואל אמר... כי נאמן שמואל לנביא לה'. לפיכך אמר הכתוב: אם יעמוד משה ושמואל לפני אין נפשי לעם הזה. והיה שקול כמשה ואהרן שנאמר: משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו". ובשמות רבה טז ג נראה ששמואל אפילו עולה על משה, ראה שם. וזה נושא נכבד ואכמ"ל. מה שנוגע לענייננו הוא ששאלו נבעת משום שהוא מטריח שני גדולי עולם מעולם האמת. האחד מורהו הרוחני שמשח אותו למלך (אותו ביקש לראות) והשני שכלל לא ציפה לראותו ושכתה בתורתו: "אל תפנו אל תפנו אל האובות ואל הידעונים, אל תבקשו לטמאה בהם אני ה' א-להים". (פרשת קדושים, ויקרא יט לא). כאן שוב הולך הדרשן בדרכו שלו ובניגוד לפשט הפסוקים. במקרא אין שום זכר לבעתה זו, אדרבא, נראה ששאלו מקבל את התגלות שמואל בכבוד ובראה אבל לא בבעתה: "ויאמר לה מה תארו ותאמר איש זקן עלה והוא עטה מעיל וידע שאול כי שמואל הוא ויקד אפים ארצה וישתחו".

¹⁶ רבי היה מתעסק בעיקר בפשט המקרא ("פושט המקראות") ולא בדרשות. חוץ מפסוקים מסוים שבהם גם רבי היה מתעסק ודורש. ובהם היו העיון והדרשה מביאים אותו עד לבכי. והפסוק שלנו הוא אחד מהם (ראה במדרש שם את כל הפסוקים האחרים שהשטמונו). וראה גם שבת סג ע"א: "אמר רב כהנא: כד הוינא בר תמני סרי שנין והוה גמירנא ליה לכוליה תלמודא, ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוט" (כאשר הייתי בן שמונה עשרה שנה ולמדתי כבר את כל התלמוד ולא ידעתי שאין מקרא יוצא מידי פשוט). ומסקנת הגמרא שם: "ליגמר איניש והדר ליסבר" (שילמד אדם תחילה ואח"כ ישתדל להבין). היינו, שאחרי כל הדרשות, כדאי לשוב ולקרוא את פסוקי המקרא ולהבינם כמות שהם. וכך כדאי גם לעשות לדרשה זו. לשוב ולקרוא את פרק כח בשמואל א לפי "פשוטו של מקרא".

¹⁷ ראה בראשית רבה צו ה: "מפני מה בקש יעקב אבינו שלא יקבר במצרים? שלא יעשו אותו עבודת כוכבים. שכשם שנפרעים מן העובד כך נפרעים מן הנעבד. שכתוב: ובכל אלה מצרים אעשה שפטים. וכן אתה מוצא בדניאל. כיון שפתר את חלומו של נבוכדנצר מה כתיב: באדין מלכא נבוכדנצר נפל על אפוהי ולדניאל סגיד ומנחה וניחוחין אמר לנסכא ליה. אבל דניאל לא קיבל. למה? שכשם שנפרעים מעובדי עבודת כוכבים כך נפרעים הימנה".

¹⁸ ראה בראשית רבה צג יא: "ר' אלעזר בן עזריה אמר: אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה. ומה יוסף הצדיק שהוא בשר ודם, כשהוכיח את אחיו לא יכלו לעמוד בתוכחתו, הקב"ה שהוא דיין ובעל דין ויושב על כסא דין ודן כל אחד ואחד עאכ"ו שאין כל בשר ודם יכולים לעמוד לפניו". וראה גם ברכות כה ע"ב בסיפור על פטירתו של ר' יוחנן בן זכאי שאחרי כל התורה שלמד ולימד, כלל לא היה בטוח לאן הוא הולך: "יש לפני שני דרכים, אחת של גן עדן ואחת של גיהנום ואיני יודע באיזו מוליכים אותי". אבל בסוף הוא אומר לתלמידיו: "הכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא [ללוותני]".

¹⁹ אנו מתקרבים לקשר לפרשת השבוע: "אמור אל הכהנים". עוד מעט ונגיע אל "הנקודה". אך בואו נלך צעד צעד עם המדרש שלנו. אפשר לראות את דברי ר' יצחק כתשובה לביקורת של ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא בפיסקה הראשונה של המדרש בה הוא מקנטר את שאול: "מוטב היה לו לשאול באורים ותומים". עונה לו ר' יצחק כתשובה אנושית ופשוטה: "לב יודע מרת נפשו". שאול לא יכל לפנות לאורים ולתומים. יש להם חשבון מר איתו ועדיף כבר ללכת לבעלת אוב...

²⁰ מיד בפסוק הבא "לרעך לדוד". משחק מילים בחילוף אותיות ערך (שונא) - יען (אוהב) ואולי גם משחק של "רע" ו"רע".

שאני יושב בעולם האמת, אין אתה שומע ממני אלא אמת: לא חנם עשה לך הקב"ה זה, אלא "אשר לא שמעת בקול ה' א-להיך" ולא עשית חרון אפו בעמלק.²¹

"ויתן ה' גם את ישראל עמך ביד פלשתים" – אמר לו: ואין לי לברוח? אמר לו: אם אתה בורח אתה ניצול. אמר לו: ואין לי לעשות סדרי מלחמה? אמר לו: אם אתה עושה סדרי מלחמה אתה נוצח. ברם אם צדקת עליך את הדין "מחר אתה ובניך עמי". אמר רבי יוחנן: מהו "עמי"? – במחיצתי. וכיון ששמע את דברי שמואל נתיירא שנאמר "וימהר שאול ויפול מלא קומתו ארצה ויירא מאד מדברי שמואל". וכיון שבא אצל אבנר ועמשא, אמרו לו: מה אמר לך שמואל? אמר להם: אמר לי: למחר אתה יוצא לקרב ונוצח... מיד יצא למלחמה ונטל שלשת בניו עמו: יונתן ואבינדב ומלכישוע. אמר ריש לקיש: באותה שעה קרא הקב"ה למלאכי השרת ואמר להם: בואו וראו בריה שבראתי בעולמי וצורה שצרתי בעולמי! בנוהג שבעולם, אדם הולך לבית המשתה אינו מוליך בניו עמו מפני מראית העין. וזה יוצא למלחמה ויודע שנהרג ונוטל בניו עמו ושמת על מדת הדין שפוגעת בו.²²

ר' יהושע מסכנין בשם ר' לוי: מלמד שהראהו הקב"ה למשה דור דור וחכמיו, דור דור ונבניו, דור דור ודורשיו, דור דור ומנהיגיו, דור דור ושופטיו, דור דור ופרנסיו, דור דור ונביאיו, דור דור ומלכיו.²³ וכיון שהראהו לשאול מלך ישראל ובניו נופלים בחרב, אמר לפניו: ריבוננו של עולם, כך הוא כבודם של בניך? מלך ראשון שיעמוד על בניך נופל בחרב? אמר לו הקב"ה: ולי אתה אומר? "אמור אל הכהנים בני אהרון" שהרג שהם מקטרגים אותו, שנאמר: "ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים בני אהרון".²⁴

תנו רבנן: על ה' חטאים נהרג אותו צדיק... אשר מעל בה' ועל שהרג נוב עיר הכהנים ועל שחמל על אגג ועל שלא שמע לשמואל... ועל ששאל באוב וידעוני ולא דרש את ה'...²⁵

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: "אמר רבי יוחנן: מנין שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון - שנאמר: מחר אתה ובניך עמי - עמי במחיצתי" (עירובין נג ע"ב).

²¹ "לרעך הטוב ממך" היינו שהקב"ה מצא משהו טוב ומתאים יותר. את זה אפשר עוד להבין איכשהו. אבל "לרעך" סתם, אפילו שאיננו טוב יותר, זה עלבון קשה יותר. ובעקיפין יש כאן גם ביקורת סמויה על דוד שבאמת איננו טוב יותר משאול. ראה הגמרא ביומא, בהערת השוליים האחרונה להלן, בדבר פרנס שקופה של שרצים תלויה לו מאחוריו. וכבר הערנו גם על ההשוואה עם דוד שבפרק ל הסמוך הוא נלחם בעמלק וחוזר משם עם שלל רב! ולא מצאנו שנענש דוד על כך. כל זאת, במקביל למלחמת שאול בגלבע שם נפל כעונש, בין השאר, על שלא קיים את צו ה' להשמיד את עמלק.
²² שאול מלך ישראל הראשון הוא גם ראשון וסמל למוטיב צידוק הדין! ראה מסכת שמחות פרק י הלכה ב: "הגיע זמן המקרא, כל העם קורין, והוא (האבל) שותק ואינו קורא. עמדו להתפלל, כל העם מתפללין, והוא מצדיק עליו את הדין, ומהו אומר: ריבון העולמים, חטאתי לפניך, כמעט מחובותי נגבית, והלא הרבה מיכן הייתי שוה, יהי רצון מלפניך שתגדור את פרצתי ותנחמני". וראה גם ברכות יט ע"א נוסח קצת ארוך יותר וכן שיטת אב"י שם שלא אוהב את הנוסח הזה. אבל כל זה בדיעבד, לאחר המות. ופה שאול מצדיק עליו את הדין מראש! ועכ"פ, הפסוק "מחר אתה ובניך עמי", אשר נשמע כעקידה כפי שהערנו לעיל, הוא גם הסליחה והפיסוס לשאול: "אמר רבי יוחנן: מנין שמחל לו הקב"ה על אותו עון - שנאמר: מחר אתה ובניך עמי - עמי במחיצתי" עירובין נג ע"ב).

²³ ובנוסחאות אחרות גם: "דור דור וחומסיו, דור דור וגזלניו, דור דור ושוטריו". ... אין חדש תחת השמש.
²⁴ הנה הגענו (כמעט) לסוף הדרשה ולקשר עם פרשת השבוע. הדרשן קורא ברצף את הפסוק האחרון של הפרשה הקודמת, פרשת קדושים, ואת הפסוק הראשון של פרשתנו. האם מדרש סמוכים כאן? האם בארץ ישראל היו שני פסוקים אלה באותה פרשה? על הפסוק "עוד היום בננו לעמוד" שקראנו בהפטרות יום העצמאות שאחר כותלנו, אומרת הגמרא במסכת סנהדרין צה ע"א: "מאי עוד היום בננו לעמוד? - אמר רב הונא: אותו היום נשתייר מעונה של נוב". עד אותו היום, שסנחריב בא לכבוש את ירושלים עוד נשאר החטא של הריגת נוב עיר הכהנים. ראה רש"י ושטיינזלץ שם.

²⁵ בנוסחאות מסוימות של מדרש ויקרא רבה נמצא "אקורד סיום" זה. מילה טובה אחרונה על שאול שאמנם נמנים בו חמש חטאות, אך נקרא "צדיק". ובמסכת יומא כב ע"ב: "מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול - מפני שלא היה בו שום דופי". דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו". שאול גם מכונה "גרופית של שקמה" משום שהיה חלש ("אמר ריש לקיש: שאול גרופית של שקמה היה" ירושלמי מסכת עבודה זרה פרק ב דף מ עמוד ג, שוב ריש לקיש!). שתי הסיבות אולי אינן סותרות. מלך לא יכול להיות חלש ולא יכול להיות בלי קופה של שרצים. ושני אלה היו לדוד! אין חדש תחת השמש.